

УДК 346.3

DOI: 10.15587/2523-4153.2024.301588

ДОГОВІРНІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

О. А. Пашинін

The article is devoted to the study of a contract as a legal form of realization of property rights in the economic sphere, considering theoretical and practical problems, in particular, the problem of contract selection, and the significance of the act of acceptance and transfer of property as a legal fact. The materials used for the study include legislative acts, scientific sources on commercial and civil law, case law on transfer of ownership, conclusion of contracts on behalf of a business entity with excess of authority, and the meaning of an act of acceptance and transfer as a transaction or evidence. The study consistently reveals the relationship of legal provisions to the economic function of law, analyses the concept, features and types of commercial contracts, names contracts, under which property is transferred to the ownership or temporary use of another entity, and analyses the legal provisions on the choice of contract and the owner's performance of contractual obligations.

Based on the study, the author formulates a definition of an economic contract as a legal form of realization of property rights and identifies the characteristic features of such contracts. In particular, the author concludes that such contracts are the result of the exercise of the right to dispose of property and ensure the dynamics of property rights in the economic sphere. Based on the study of various approaches to the classification of economic contracts, the author concludes that all classifications of economic contracts include contracts for the transfer of property into ownership or use. Based on this conclusion, the author systematizes economic contracts, which mediate the realization of property rights. The author also analyzes and specifies the criteria for selecting a contract for exercising property rights in the economic sphere. The author argues that the obligation of a business entity to be the owner of property under a contract is terminated at the time of transfer of property and is mostly formalized by drawing up an act of acceptance and transfer of property. Such an act should be considered an element of the contract as a legal fact, and its legal significance lies in fixing the moment when the property owner's rights are terminated, unless another moment is established by law or contract

Keywords: contractual recognition economic activity, agreement, legal relations, economic function of law

How to cite:

Pashynin, O. (2024). Contractual forms of realization of property rights in the economic area. ScienceRise: Juridical Science, 1 (27), 44–51. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2024.301588>

© The Author(s) 2024

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license

1. Вступ

У сфері господарювання чисельну групу учасників правовідносин складають суб'єкти господарювання, які постійно приймають рішення, пов'язані з реалізацією права власності на майно. У зовнішньо господарських відносинах рішення щодо реалізації права власності здебільшого набувають договірної форми. Договори вважаються універсальним гнучким регулятором найрізноманітніших суспільних відносин, учасники яких у такий спосіб проявляють свободу, набувають прав та обов'язків, намагаються досягти певної мети. Відносини між суб'єктами господарювання та з іншими учасниками господарських правовідносин переважно опосередковані договорами і відносини щодо реалізації права власності не є виключенням. На практиці суб'єкти господарювання можуть мати труднощі з вибором договору для досягнення поставлених мети і результату реалізації права власності на майно, від якого залежить визначення істотних та інших умов договору, спосіб його укладання та виконання тощо. Неоднозначним залишається питання оформлення виконання договірних зобов'язань, пов'язаних з реалізацією права власності на майно.

Згідно з ч. 3 ст. 134 Господарського кодексу України (далі – ГК України) правовий режим власності та правові форми реалізації права власності у сфері господарювання визначаються цим Кодексом і законом. Чинне господарське та цивільне законодавство закріплює численну кількість договорів, надаючи суб'єктам господарювання багатий вибір договірних конструкцій, придатних

для оформлення рішень щодо реалізації права власності суб'єктами господарювання. При цьому майнові права та майнові обов'язки виникають з угод, як передбачених, так і не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать. Аналіз судової практики вказує на те, що положення Господарського та Цивільного кодексів України (далі – ЦК України) в частині регламентації договорів, якими опосередковується реалізація права власності у сфері господарювання не позбавлені дублювання, недоліків та суперечностей, які призводять до виникнення спорів.

2. Літературний огляд

В юридичній науці питання договорів привертала увагу багатьох вітчизняних дослідників, зокрема таких як: О. А. Беляневич, В. І. Борисова, О. В. Дзера, О. П. Євсєєв, В. В. Луць, В. С. Мілаш, І. В. Спасибо-Фатєєва, Р. Б. Шишка, В. С. Щербина та ін. Наразі доктрина наповнена низкою монографічних досліджень та наукових публікацій у сфері договірної права, в частині з них розглядалися питання значення договору як підстави набуття права власності. Потрібно згадати дисертаційне дослідження І.Р. Калаура «Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права власності юридичної особи» (2004), в якій автор автором виділено особливі ознаки договору як юридичного факту набуття права власності [1]. І.А. Спасибо та деякі інші досліджували питання значення волі відчужувача і набувача права власності на підставі договору, переходу права власності або речових прав за договором, значення передачі майна як юридичного факту [2, 3]. Також потрібно відмітити дисертаційні дослідження, присвячені окремим видам договорів, зокрема А. Г. Барабаш «Правове регулювання лізингових відносин в Україні» (2004); Ю.О. Серебрякової «Договір оренди державного та комунального нерухомого майна» (2008); В. В. Алямкін «Договір поставки за законодавством України: цивільно-правовий аспект» (2009) та ін. Викладене вказує, що здебільшого проводився аналіз договору як підстави виникнення права власності на майно, наявності речового ефекту договору тощо або досліджувалися особливості окремих договорів. Проте важливо дослідити договори і через призму їх потенціалу реалізації права власності у сфері господарювання, що не тільки доповнить наукові розробки, а також може позитивно вплинути на формування правозастосовної практики.

3. Мета та завдання дослідження

Метою статті є конкретизація положень щодо договірних форм реалізації права власності у сфері господарювання, висвітлення практичних проблем, пов'язаних з вибором договору та виконанням договірних зобов'язань на підставі аналізу законодавства України, наукової літератури та матеріалів судової практики.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати договори, що опосередковують реалізацію права власності, сформулювати їх визначення і виділити характерні риси.
2. Провести систематизацію господарських договорів, які можуть опосередковувати реалізацію права власності у сфері господарювання.
3. Проаналізувати критерії вибору договору для реалізації права власності у сфері господарювання.
4. Дослідити виконання договорів, що опосередковують реалізацію права власності, та уточнити юридичне значення оформлення передачі майна.

4. Матеріали і методи

Матеріалами для дослідження стали акти законодавства, наукові джерела та матеріали судової практики. У цьому дослідженні основну увагу присвячено аналізу господарських договорів, спрямованих на реалізацію суб'єктами господарювання права власності щодо майна, яке традиційно належить до основних фондів, оборотних засобів та товару. Об'єкти інтелектуальної власності, цінні папери та інші види майна у широкому розумінні цього поняття не охоплені дослідженням.

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові і спеціальні методи: формально-логічний, аналітико-синтетичний, системно-логічний, метод узагальнення, використання яких дозволило провести всебічне дослідження проблеми та сформулювати нові науково обґрунтовані висновки.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Економічний обіг майна і майнових благ можливий у тому випадку, якщо вони виступають об'єктами права власності, і власник здійснює відповідні правомочності. Це породжує правовідносини щодо реалізації права власності. Під реалізацією права власності потрібно розуміти активні дії власника щодо свого майна, формами реалізації права власності є способи і засоби, які власник ви-

користовує для здійснення правомочностей власника. У багатьох наукових дослідженнях наголошується на тому, що власність – це не зв'язок особи і речі (майна), а відносини між особами [4, с. 59].

Загальні засади набуття і реалізації права власності закріплені в цивільному праві. Прийнято виділяти прості та складні форми реалізації права власності. При цьому до складних відносять передачу майна власником на договірних засадах. Укладання договорів щодо власного майна належить до здійснення правомочності розпорядження, тобто визначення власником фактичної або юридичної долі майна. У літературі зустрічається думка, що власність означає офіційно визнане державою право власника використовувати активи і розпоряджатися ними шляхом продажу чи іншим чином [5].

Розгалужена система договорів, зокрема й тих, що уклалися з метою відчуження майна, була притаманна ще римському праву. Відповідна система договорів була і є міцною правовою основою господарських відносин. Суб'єкти господарювання реалізують право власності щодо майна, яке складає їх майнову основу, тобто виробляється або використовується у господарській діяльності. Оскільки право власності належить до абсолютних прав, то власник здійснює правомочності на свій розсуд, однак у сфері господарювання реалізація права власності набуває низки особливостей, пов'язаних з метою розпорядження майном, уповноваженими особами на прийнятті відповідного рішення, видами майна, способами реалізації, що знайшло закріплення в нормах господарського права. Згідно з ч. 1 ст. 134 ГК України власник має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених ГК України. У цих та інших положеннях знаходить прояв економічна функція права, яка, серед іншого полягає у регулюванні відносин власності, охороні прав та інтересів власників. Економічна функція права реалізується й у закріпленні правомочності власника розпоряджатися майном. Це дає власнику право на отримання доходу від майна та право продати майно, які входять до повного набору приватних прав власника [6, с. 573].

Договори, які опосередковують реалізацію права власності у сфері господарювання, мають ознаки господарських договорів. У зв'язку з відсутністю у законодавстві визначення господарського договору, дефініцію цього поняття пропонують у науці господарського права. За одним з визначень під господарським договором потрібно розуміти угоду майнового характеру між суб'єктами господарювання або суб'єктом господарювання і негосподарюючим суб'єктом – юридичною особою, якою встановлюються, змінюються чи припиняються взаємні права та обов'язки сторін при здійсненні господарської діяльності [7, с. 185]. За іншим визначенням господарський договір – це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування їх господарської діяльності з врахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів [8, с. 276]. У будь-якому разі господарський договір включає майнову складову.

Визначальною ознакою господарського договору називають наявність економічної і правової мети, яка слугує відмежуванню господарських від інших видів договорів. Господарські договори завжди укладають для досягнення потрібних господарських і комерційних результатів, зокрема з метою виробництва і оплатної реалізації продукції, оплатного виконання робіт чи надання послуг. Тому господарські договори характеризують як здебільшого майнові договори, що обслуговують виробництво та господарський (комерційний) обіг товару [9, с. 281].

Для обраної теми дослідження окремої уваги заслуговує проведена у науці класифікація господарських договорів, оскільки використані критерії для поділу дозволяють виокремити серед них договори, які можуть опосередковувати реалізацію права власності у сфері господарювання. Так, за критерієм економічного змісту та юридичних ознак господарські договори поділяють на ті, що спрямовані на реалізацію майна (купівлі-продажу, поставки, міни, контракції сільськогосподарської продукції, договори енергопостачання та ін.) та ті, що спрямовані на передачу майна в користування (безоплатне користування майном, оренда, лізинг та ін.).

За критерієм економіко-правового результату серед іншого виділяються збутові договори, тобто договори які опосередковують оплатний збут результатів господарської діяльності, що мають форму товару, та договори про передачу майна у платне користування.

Деякі автори спираючись на розташування норм про договори у кодифікованих актах, робили висновок, що за правовою метою спочатку йдуть договори про передачу майна у власність, потім передачу майна у користування, потім про виконання робіт і так далі [10, с. 39]. За критерієм спрямованості окремі дослідники виділяють договори з просування товарно-матеріальних цінностей, називаючи серед них договори купівлі-продажу, міни, поставки, комісії та ін. За критерієм методу регулювання економічних відносин на різних рівнях господарського механізму виділяють господарсько-оперативні договори, тобто ті, що уклалися з метою передання продукції (майна) у власність або тимчасове користування.

Проведений огляд переконує в тому, що в усіх класифікаціях господарських договорів виділяються договори на передачу майна у власність або у користування, а вибір тієї чи іншої договірної конструкції дозволяє суб'єкту господарювання досягати поставленої мети та результатів, здій-

снюючи правомочності власника майна. Деякі з договорів результатом мають фактичне переміщення матеріальних цінностей від одного суб'єкта до іншого. Слід звернути увагу, що наведені класифікації не охоплюють нових договірних конструкцій, які вже закріплені у чинному законодавстві, зокрема форвардні та ф'ючерсні договори, договори користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) або для забудови (суперфіції) тощо.

Загальноприйнятий поділ договорів, предметом яких виступає майно, на договори щодо передавання майна у власність або у користування знайшла відображення у ГК України. Аналіз положень ГК України (ст. 144) дозволяє виокремити договори, спрямовані на реалізацію товару (продукції, робіт, послуг як результату власної господарської діяльності) та на продаж (здачу в оренду) майнових об'єктів (комплексів), що належать суб'єктам господарювання. У сфері господарювання вибір конкретної договірної конструкції для оформлення реалізації права власності певною мірою залежить від виду майна, яке буде виступати предметом договору (товар, земельна ділянка, інший об'єкт нерухомості, засоби виробництва, майновий комплекс тощо). Варто зосередити увагу на характеристиці цих двох великих груп господарських договорів.

Як відомо, договори становлять найбільш чисельну групу юридичних фактів як підстава переходу права власності на майно. В межах цієї групи можна виділяти договори, спрямовані на відчуження майна, яке належить до основних фондів (шляхом укладання договору купівлі-продажу), та договори, що опосередковують реалізацію товарної продукції суб'єкта господарювання (наприклад, купівлі-продажу, поставки, контрактації сільськогосподарської продукції, комісії, договору про закупівлю, форвардні, ф'ючерсні контракти та ін.). За розглянутими вище класифікаціями такі договори називають серед збутових договорів або договорів з реалізації продукції, однак на сучасному етапі їх пропонують іменувати комерційними. В. С. Мілаш пише про те, що термін «комерційний» безпосередньо вказує на операції, які провадять у сфері товарного обігу, і визначає комерційний договір як досягнутий між суб'єктами господарювання акт згоди стосовно здійснення ними товарного обміну об'єкта (об'єктів) господарських прав з метою отримання прибутку та досягнення інших соціально-економічних ефектів [11, с. 62].

Наведений перелік договорів, що можуть опосередковувати реалізацію права власності шляхом відчуження майна іншому власнику, ґрунтується на положеннях чинного законодавства. Так, у ст. 658 ЦК України прямо встановлено, що право продажу товару належить його власнику, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом. В силу приписів ч. 2 ст. 712 ЦК України вищенаведене правило поширюється і на договір поставки. З положень ст. 272 ГК України також слідує, що стороною договору контрактації виступає власник сільськогосподарської продукції.

Щодо укладання договорів про передавання майна у власність можуть висуватися спеціальні умови (наприклад, проведення процедури публічної закупівлі, дотримання конкурентного способу укладання договору тощо). Для комерційних договорів суб'єкт господарювання має прийняти рішення про вибір виду договору з подальшим визначенням істотних умов, у тому числі кількості продукції, якості, ціни та ін. Погодження всіх істотних умов означає, що господарський договір є укладеним (ч. 2 ст. 180 ГК України). У разі виникнення спору, суд, встановивши наявність всіх істотних умов для договору певного виду, особливо у разі повного або часткового виконання, визнає договір укладеним.

В практичній площині постійно піднімається питання щодо того, який договір мають укладати суб'єкти господарювання для реалізації власного товару: купівлі-продажу або поставки. Частково це пов'язано з тим, що обидва договори мають однакові мету та результат, а також з усталеним поглядом на договір поставки як різновид договору купівлі-продажу. З буквального тлумачення положень ст. 265 ГК України, ст. 712 ЦК України слідує, що для обслуговування потреб товарообороту необхідно укладати договір поставки. Натомість, якщо суб'єкт господарювання здійснює реалізацію товару негосподарюючому суб'єкту, то має укладатися договір купівлі-продажу.

Договори, які опосередковують передавання майна у власність традиційно відносять до похідних підстав набуття права власності, вказуючи що у певних випадках припинення права власності в одного суб'єкта призводить до виникнення цього права в іншого суб'єкта [1, с. 9]. Договір, як юридичний факт, призводить до зміни суб'єктного складу правовідносин власності у тому розумінні, що відбувається заміна власника майна [12, с. 180]. У судовій практиці зазначається, що правонаступництво, тобто перехід права власності від одних осіб до інших є загальною ознакою похідного способу набуття права власності. Це означає, що підстава набуття права власності в одних осіб є одночасно підставою для припинення права власності в інших осіб і навпаки [13]. Водночас деякі дослідники, звертають увагу на те, що при набутті права власності за договором це право припиняється у відчужувача, а у набувача виникає, тому у цих випадках вживання терміну «перехід права власності» не зовсім коректне, оскільки на відміну від майна, право власності не може переходити від одного суб'єкта до іншого [12, с. 180]. Не дивлячись на те, що у нового власника виникають правомочності володіння, користування і розпорядження майном, змістовне наповнення цих правомочностей буде залежати тільки від волі нового власника. Аргументом на користь висловленого можуть слугувати положення чинного законодавства. Зокрема, у ч. 2 ст. 3 За-

кону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» закріплено, що речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації. Також у ч. 2 ст. 144 ГК України закріплено, що право на майно, що підлягає державній реєстрації, виникає з дня реєстрації цього майна або відповідних прав на нього, якщо інше не встановлено законом.

Тривалий час серед науковців ведеться дискусія з приводу значення волі на припинення права власності і значення волі на набуття, чия воля має братися як основоположний чинник правонабуття за договором. При цьому зазначається, що за похідними підставами набуття права власності, як-то за договором, саме воля відчужувача має первісне та основоположне значення. Водночас, враховуючи, що договір – це угода його сторін, то має відбутися узгодження волі відчужувача з волею набувача [2, с. 171]. Відповідно правонабуття за договором можна розглядати як зовнішній вираз взаємної волі відчужувача і набувача. Для сфери господарювання це має вкрай важливе практичне значення, оскільки забезпечує як законність переміщення матеріальних цінностей, так і загальну стабільність господарської діяльності. Це важливо не тільки тоді, коли реалізація права власності шляхом відчуження майна стосується об'єктів нерухомості, але й іншого майна суб'єкта господарювання.

Не дивлячись на те, що право власності належить до абсолютних прав, у деяких випадках власник може бути обмежений в реалізації правомочності розпорядження майном, у тому числі укладання договорів. Так, в узагальненні застосування судами законодавства про право власності зазначено, що у похідних способах набуття права власності на майно потрібно брати до уваги вірогідність наявності в інших осіб – невласників прав на таке майно, наприклад іпотекодержателя, заставодержателя, орендаря, іншого суб'єкта обмеженого речового права [13]. Наприклад, згідно з ст. 9 Закону України «Про іпотеку» тільки на підставі згоди іпотекодержателя іпотекодавець має право відчужувати предмет іпотеки, а згідно з ч. 3 ст. 102-1 Земельного кодексу України власник не може передати земельну ділянку, що перебуває в оренді, іншій особі на праві емфітевзису, суперфіцію.

Переходячи до характеристики договорів, які спрямовані на передання майна у користування, потрібно почати з того, що суб'єкт господарювання може реалізувати право власності шляхом передання майна у користування, уклавши договір оренди, лізингу, концесії та ін. Найбільш поширеними на практиці є договори оренди майна. Узагальнено під орендою розуміють засноване на договорі строкове платне користування майном, яке необхідне орендареві для здійснення господарської діяльності. Об'єктом оренди може бути будь-яке індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення (або єдиний майновий комплекс). Не зважаючи на те, що договір лізингу розглядають різновидом договору найму (оренди), що ґрунтується на положеннях ЦК України (статті 806-809¹), а також можливості виступати об'єктом лізингу рухомого і нерухомого майна, що призначене для використання як основні засоби, у практичній площині ці договірні конструкції не мають розглядатися як конкуруючі між собою. Зокрема, буквально тлумачення ст. 292 ГК України вказує, що лізингодавцем може виступати не будь-який суб'єкт господарювання, а тільки той, хто професійно займається лізингом як видом господарської діяльності. Крім того, практика свідчить, що лізингові відносини розвиваються у сферах сільського господарства, капітального будівництва, продажу транспортних засобів та деяких ін. Обрання інших договірних форм для передання майна у тимчасове користування обумовлюється приписами законодавства, особливостями самого об'єкта користування тощо. Наприклад договір концесії може бути укладений у сфері здійснення державно-приватного партнерства, договори емфітевзису або суперфіцію можуть бути укладені тільки щодо земельної ділянки.

Для суб'єктів господарювання, зокрема для створених як юридичні особи, важливим є питання правомочності прийняття рішення щодо реалізації права власності. У юридичній науці слушно зазначається, що воля юридичної особи на вчинення правочину є домінуючим волевиявленням членів її органу управління на вчинення правочину, яке сформоване і виражене відповідно до закону та установчих документів і відповідає інтересам юридичної особи [14, с. 3]. У суб'єктів господарювання, створених як юридичні особи, повноваження щодо реалізації права власності розподілені між вищим та виконавчим органами управління. На розподіл та здійснення цих повноважень може впливати організаційно-правова форма, правовий статус суб'єкта господарювання, пов'язаний з видом або сферою діяльності, деякі інші фактори. У судовій практиці непоодинокі справи за позовами учасників господарських товариств щодо оскарження правочинів, вчинених від імені товариства особою з перевищенням повноважень. Щодо розгляду таких справ, то Касаційний господарський суд зауважив, що укладення директором товариства договорів, сума яких перевищує визначену в статуті суму, без передбаченої статутом згоди загальних зборів товариства, порушує корпоративні права позивача на управління справами такого товариства, які полягають у наданні згоди учасниками товариства, оформленої рішенням загальних зборів учасників, на укладання таких договорів [15]. Однак, згодом Велика Палата Верховного Суду акцентувала, що потрібно розрізняти вчинення дій з перевищенням повноважень і вчинення дій без повноважень та сформулювала новий висновок, визначивши, що укладення директором товариства договорів без зго-

ди загальних зборів товариства порушує права та інтереси самого товариства, а не корпоративні права його учасника [16]. Важко погодитися з таким висновком, оскільки він робить майже неможливим захист інтересів господарського товариства, від імені якого здійснено розпорядження майном директором з перевищенням ним повноважень.

Для договорів важливим є спосіб його виконання, зокрема передання майна від суб'єкта господарювання – власника майна до іншої сторони договору – набувача. Залежно від виду договору документальне оформлення факту передачі майна може супроводжуватися актом приймання-передачі, актом приймання-здавання товару, товаро-транспортною або видатковою накладною. Наприклад, акт приймання-передачі товару дозволяє засвідчити дату передачі товару від постачальника до покупця і зафіксувати виконання зобов'язання сторін договору щодо передавання і приймання товару. У договорах на передання майна у власність важливим є момент припинення права власності у суб'єкта господарювання – власника, оскільки від цього залежить припинення тягаря власності і несення ризику випадкової загибелі речі. Логічно, що такий момент співпадає з моментом набуття права власності в другій сторони договору. Визначення цього моменту відбувається за правилами ст. 334 ЦК України. Серед іншого сторони договору можуть самі у договорі визначити момент припинення і набуття права власності. У договорах про передачу майна у користування необхідно встановити момент, з якого майно тимчасово вибуває з володіння і користування суб'єкта господарювання – власника. Так, Верховний Суд сформував правову позицію, згідно з якою початок та відповідно припинення орендних правовідносин пов'язується саме з підписанням акта приймання-передачі нерухомого майна як від орендаря до орендодавця, так і від орендодавця до орендаря. Сторони можуть установити й інший момент відліку строку, однак цю обставину вони повинні узгодити та викласти у договорі оренди [17].

Отже, здебільшого передавання та приймання майна за договорами, якими опосередковується реалізація права власності, оформлюється відповідним актом приймання-передавання. Потрібно звернути увагу на те, що у судовій практиці простежується неоднозначний підхід до оцінки такого акту: чи то як до правочину, чи то як до доказу у справі, документа первинного бухгалтерського обліку. Щодо цього питання Велика Палата зайняла позицію, що *акт приймання-передачі може як підтверджувати певні факти і бути документом первинного бухгалтерського обліку, так і мати ознаки правочину, тобто бути спрямованим на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків*. У разі необхідності для вирішення справи висновок про правову природу цього акта, має робити суд у межах кожної справи залежно від того, чи підтверджує акт волевиявлення сторін, а також чи має юридичні наслідки [18].

У науці постає питання щодо того, чи може договір слугувати самостійним юридичним фактом (наприклад для припинення і виникнення права власності) або ж самостійне значення має також й безпосереднє передання майна, оформлене документально. Досліджуючи це питання на сучасному етапі М. М. Гудима погляди дослідників умовно поділив на дві групи. Зокрема одні дослідники дотримуються думки, що передання речі (майна) є елементом договору, а оформлення передання майна підтверджує виконання договору. Інші дослідники, навпаки, договір та передання майна розглядають самостійними юридичними фактами, які є елементами фактичного складу, що здатен спричинити такі правові наслідки, як перехід права власності. В якості аргументу вони наголошують на тому, що договір є обміном волевиявленнями, тому до його складу крім волевиявлення, нічого входити не може, оскільки передача майна (речі) не є волевиявленням, то до договору входити не може. Договір не може мати жодного речово-правового ефекту, оскільки договір породжує тільки зобов'язання. Можна припускати, що основою для таких висновків стало те, що на основі договору виникає право вимагати передачі речі (майна), проте підписання акту приймання-передачі майна засвідчує виконання цього обов'язку. На підставі проведеного дослідження авторкою підтримано казуальну модель передачі речі, вважаючи факт передачі речі (майна) елементом юридичного факту – договору як самодостатнього факту у переліку підстав для переходу права власності чи іншого речового права [3, с. 51–53]. Потрібно підтримати цю позицію, оскільки договір є основним юридичним фактом щодо припинення і виникнення права власності, а фактичне передання майна є виконанням обов'язку власника за договором, і без укладання договору не може виникнути.

Перспективним напрямом подальших досліджень питань реалізації права власності у сфері господарювання може стати аналіз і конкретизація особливостей договору концесії як форми державно-приватного партнерства.

6. Висновки

1. Договори що опосередковують реалізацію права власності у сфері господарювання, можна визначити як господарські договори, що регулюють відносини між суб'єктом господарювання – власником майна та іншими суб'єктами господарювання або негосподарюючими суб'єктами, та спрямовані на встановлення прав та обов'язків стосовно володіння, користування і розпорядження майном.

Характерними рисами таких господарських договорів можна виділити: є формою опосередкування рішень щодо розпорядження майном; належність до складних форм реалізації права власності; спрямованість на зміну власника майна або тимчасове припинення правомочностей власника (володіння та користування); досягнення господарської мети у вигляді отримання доходу або іншого господарського результату; забезпечення динаміки права власності у сфері господарювання.

2. Систему господарських договорів, які можуть опосередковувати реалізації права власності у сфері господарювання, складають договори, спрямовані на передання майна у власність, що охоплюють договори купівлі-продажу основних фондів та комерційні договори, та спрямовані на передання майна у тимчасове користування.

3. Критеріями вибору договору для реалізації права власності у сфері господарювання виступають: господарські мета і результати, яких прагне досягти суб'єкт господарювання – власник; вид майна; конкретна сфера господарювання; приписи законодавства.

4. Зобов'язання суб'єкта господарювання – власником майна за договором, що опосередковує реалізацію права власності, завершується в момент передачі майна і здебільшого оформлюється складанням акта приймання-передавання майна. Такий акт потрібно розглядати елементом договору як юридичного факту, а його юридичне значення полягає у фіксуванні моменту припинення правомочностей у власника майна, якщо інший момент не встановлено законом або договором.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автор підтверджує, що не використовував технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Подяка

Автор висловлює подяку редакції журналу за можливість представити результати науково-дослідження у сфері договірного регулювання права власності.

Література

1. Калаур, І. Р. (2004). Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права власності юридичної особи. [Автореф. дис. ... канд. юрид. наук]. Львів.
2. Спасибо, І. А. (2008). Набуття права власності особою при його припиненні в іншій особі: окремі проблеми волі та правонаступництва. *Університетські наукові записки*, 4, 171–174.
3. Гудима, М. М. (2020). Науковий дискурс щодо місця передачі речі в механізмі договірного переходу права власності. *Актуальні Проблеми Держави і Права*, 86, 48–55. <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i86.2403>
4. Baron, J. B. (2014). Rescuing the Bundle-of-Rights Metaphor in Property Law. *University of Cincinnati Law Review*, 82 (1). Available at: <https://scholarship.law.uc.edu/uclr/vol82/iss1/2>
5. Hodgson, G. M. (2015). Much of the 'economics of property rights' devalues property and legal rights. *Journal of Institutional Economics*, 11 (4), 683–709. <https://doi.org/10.1017/s1744137414000630>
6. Alston, L. J., Mueller, B. (2005). Property rights and the state. *Handbook of new institutional economics*. Berlin, Heidelberg: Springer, 573–590. Available at: https://doi.org/10.1007/978-3-540-69305-5_23
7. Санахметова, Н. О. (Ред.) (2005). *Господарське право України*. Харків: Одиссей, 608.
8. Вінник, О. М. (2009). *Господарське право*. Київ: «Правова єдність», 766.
9. Щербина, В. С. (2013). *Господарське право*. Київ: Юрінком Інтер, 640.
10. Луць, В. В. (1999). *Контракти у підприємницькій діяльності*. Київ: Юрінком Інтер, 560.
11. Мілаш, В. С. (2014). *Перспективи модернізації договірних правовідносин у сфері господарювання*. Харків: ХНУМГ, 227.
12. Воронина, Н. В. (2010). Підстави та способи набуття права власності. *Актуальні проблеми держави і права*, 53, 179–185.

13. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ (2013). Лист Верховного Суду України від 01 липня 2013 р. Платформа LIGA 360. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00069>
14. Длugoш, О. І. (2013). Недійсність правочинів з дефектами волі. [Автореф. дис. ... канд. юрид. наук]. Київ.
15. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 02 травня 2018 року у справі № 923/20/17 (2018). Available at: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74160438>
16. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 жовтня 2019 р. по справі № 916/2084/17 (2019). Available at: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/174>
17. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 травня 2018 р. по справі № 127/14633/16-ц (2018). Available at: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/376>
18. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 11 серпня 2022 р. по справі № 916/2084/17 (2022). Available at: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=105852865&red=10000387e4b3ed006f531be201c3c400e43af1&d=5>

Received date 08.02.2024

Accepted date 12.03.2024

Published date 31.03.2024

Олександр Анатолійович Пашинін, Донецький національний університет імені Василя Стуса, вул. 600-річчя, 21, м. Вінниця, Україна, 21021, адвокат, АО «ЕВЕРЛІГАЛ», вул. Грушевського, 2, м. Вінниця, Україна, 21050

E-mail: o.pashynin@donnu.edu.ua